

– hogy a térbeliség átélése és a regionális aránytalanságok masszívan összefüggenek;

– hogy az állami szerepvállalást csakis az legitimálhatja, ha közvetetté válik és célja a helyi, regionális erőforrások bekapcsolása a fejlesztések finanszírozásába;

– hogy a területi politika irányítási-hatalmi aktusaiban nagyobb szerepet kell kapnia a szociális kompenzációknak és a felzárkóztatás tudatos stratégiájának, valamint a helyi kormányzati szerep önállósági szintje növelésének, továbbá nemcsak a sikerszférákat kellene privatizálni, hanem az államosított területi funkciók egyre nagyobb részét is társadalmisítani szükséges.

A területi érdekek, a térbeli szerepek átélése és reprezentálódása, valamint a területi egyenlőtlenségek (legalább minimális mértékűre) csökkentése egyelőre esélytelennek látszik nálunk. Az a törekvés

azonban, hogy a hozott történelmi hátrányokat, különbségeket, aránytalanságokat és kontinuum kilátástalanságokat csökkenteni kellene, csak egy valóban demokratikus, a maga erőforrásainak egészséges fölhasználására vállalkozni képes társadalomban valósulhat meg. Ahhoz azonban hogy ilyen társadalom egyáltalán kialakulhasson, a társadalmi és területi egyenlőtlenségek mérséklése szükséges, amelyet e problémák belátásának, fölismerésének kell elengedhetetlenül megelőznie. Ehhez járul hozzá az Enyedi György szerkesztette új kötet kutatógárdája, mintegy máris csökkentve azt a hátrányos helyzetet, amelybe a tértudományok nem ismerőinek többsége szorult, s ahonnan legalább a tudás-színű egyenlőségek felé számos lépést tehet e kötet révén.

A. Gergely András

MÓRAHALOM: A TELEPÜLÉS FÖLDJE ÉS NÉPE

*Juhász Antal (szerk.) 1992
Mórahalom Város Önkormányzata, 588 o.*

Szeged városa 1892-ben a mai Mórahalom helyén Alsóközpont néven tanyai közigazgatási központot létesített, amely lassan faluvá cseperedett és a hatalmas kiterjedésű Alsótanya nagyobbik felének tényleges központjává vált. A tanyaközpontként indult települést és 14 624 katasztrális holdas területét 1950. január 1-jén

kihasították Szeged határából. Mórahalom néven önálló község alakult, amely jelentős növekedés és fejlődés után 1970. január 1-jén nagyközségi, 1989-ben pedig városi rangot kapott. Alig száz év alatt tehát, folyamatos belső fejlődéssel város nőtt a homokon, város a hajdanán csak egyszerűen VÁROS-ként tisztelt Szeged határá-

ban. Ha a településeknek lenne karriertörténete, Mórahalom bizonyára pályázhatna a pálmára.

A száz éves születésnapot Mórahalom úgy ünnepelte, hogy tudós kutatókkal könyvet íratott. Az eredmény nem volt kétséges, amikor 1989-ben a kutatócsoport megszervezését, vezetését és a kötet szerkesztését – az efféle munkákban nagy tapasztalattal rendelkező – Juhász Antalra bízta. Az impozáns könyv rekordidő alatt elkészült, s haszonnal szolgálja a móraalmiak önismeretét és a magyar tudományt egyaránt.

Jó példák lebeghetnek Mórahalom vezetőinek szeme előtt, amikor elhatározták, hogy könyvet íratnak pátriájukról. Szeged környéke ugyanis bővelkedik viszonylag új, alapos helyismereti monográfiákban. A legfontosabbak: *Tápé története és néprajza* (szerk. Juhász A. Tápé, 1971); *Tanulmányok Kistelek történetéből és népéletéből* (szerk. Juhász A. Kistelek, 1976); *Szőreg és népe* (szerk. Hegyi A. Szeged, 1977); *Sándorfalva története és népélete* (szerk. id. Juhász A. Sándorfalva, 1978); *Deszk története és néprajza* (szerk. Hegyi A. Szeged–Deszk, 1984); *Algyő és népe* (szerk. Hegyi A. Szeged, 1987).

Ha végigtekintünk a helységneveken, láthatjuk, hogy a monográfiákkal bemutatott falvak ezer szállal kötődnek ugyan Szegedhez, de történeti értelemben mégsem szegedinek, hanem Szeged-környéki önálló településeknek mondhatók. A móraalmi monográfia az első, amely a történeti Szeged egyik hajdani határrészének múltjáról és népéletéről ad képet. Ez a tény felveti azt a kérdéskört: vajon lehet-e

és miként lehet a részről szólni az egész nélkül? Érdemes-e a részről szólni, ha az egészről már sokan és sokat szoltak? Egészen pontosan arról van szó, hogy Szeged kiváló történelmi és néprajzi irodalmat mondhat magáénak, mely képet ad a történelmi Szeged határának történetéről és a szegedi nép hajdani életéről, de a nagy egész ábrázolása mellett sok részletre nem térhet ki. A móraalmi monográfia bebizonyította, hogy a nagy egészen belül a rész alapos megismertetésének van létjogosultsága. Azon kívül, hogy Mórahalomnak van néhány évtizedes „külön utas” saját történelme is, a szegedi história nagy egészen belül is megvannak a jellegzetes alsótanyai terület agrártörténeti, településtörténeti és művelődéstörténeti sajátosságai. A néprajz pedig új kutatási módszerek alkalmazásával, a klasszikusnak mondott néprajzi kép után következő változó idők képének felvázolásával, valamint különleges részletkérdések vizsgálatával tud újat mondani a hajdani szegedi határ egy részére és a szegedi népesség, a „szögedi nemzet” egy csoportjára vonatkoztatva.

A kötet elején *Csizmazia György*, *Csongor Győző* és *Kovács Sándor Tibor* bemutatja a móraalmi határ természeti földrajzát, növény- és állatvilágát; *Scheffer Krisztina* felsorolja az Alsótanyáról származó régészeti leleteket és közli Móra Ferenc egyik hajdani ásatási beszámolóját.

Mórahalom a szegedi tanyavilág egyik széles szeletéből szerveződött önálló közösséggé, ezért a kötet fölöttébb figyelemre méltó fejezete *Juhász Antalnak* „A tanyák településtörténete” című írása. A szerző

az elmúlt három évtizedben kiváló tanulmányokat írt a szegedi tanyák múltjáról. Többek között 1975-ben egy etnográfiai összefoglaló tanulmányt tett közzé a szegedi tanyafejlődésről, 1989-ben, pedig önálló könyvet publikált a szegedi táj tanyáiról, miután elegáns könnyedséggel írhatta meg a mórachalmi tanyák történetét.

Az előzmények ellenére szakmai szempontból fontos a mórachalmi tanya-tanulmány elkészülte. Az előbb jelzett művek ugyanis összefoglaló írások voltak, amelyekben a feltárt adatoknak csak egy töredéke kerülhetett napvilágra. A mórachalmi tanulmány megírásakor a szerzőnek lehetősége nyílt arra, hogy a Mórachalom területére vonatkozóan feltárt, de eddigi összefoglaló munkáiban kényszerűen mellőzött adatait közreadja. Ez mindenképpen nyeresége a magyar néprajztudománynak.

A tanulmány mintaszerű alapossgal megírt dolgozat. Nagy erénye, hogy a tanyatörténeti tanulmányok többségével ellentétben eljut a máig. Tanulságosan elemzi a tanyapusztulás és a tanyák továbbélésének politika szabdalta vonulatait.

G. Tóth Magdolna az önálló községgé alakulás előtti fél évszázad történetének, Belényi Gyula a községgé alakulás eseményeinek állít emléket. Szabó Vilmos a hatalmas tanyavilág és a fiatal belterület földrajzi neveit gyűjtötte csokorba.

Juhász Antal a történeti tanulmányok közé illesztette a „Társadalmi tagolódás a 20. század első felében” című írását, melyben – módszerét tekintve – jobbra dominál a néprajzi elem. E körülmény sokat használt a tanulmányban, mivel

megkímélte a helytörténeti monográfiák társadalomtörténeti elemzéseinek szokásos egyhangúságától és unalmától.

A község 1944 és 1970 közti történetét Kanyó Ferenc és Belényi Gyula mutatják be. Hozzájuk kapcsolódik Horváth Dezső írása a művelődés intézményeiről.

Különös színfoltja a kötetnek Duró Annamária kiváló és tanulságos társadalomföldrajzi elemzése a mórachalmi tanyavilág jelenéről és jövőjének lehetséges útjairól.

A kötet több mint egyharmadát adatgazdag néprajzi tanulmányok teszik ki: Bárkányi Ildikó értekezése a régi gyermekéletről; Juhász Antal elemzése a tanyatelekről, a házról és berendezéséről; Fodor Ferenc leírása a tanyai gazdálkodásról; Nagy Vera módszertanilag is újszerű közleménye a termelt javak feldolgozásáról és értékesítéséről; Fejér Gábor cikke az iparosokról és a kézműves specialistákról; ifj. Lele József írása a szokásokról és a vallásos népeletről, valamint Ónozó Lajos mórachalmi gyűjtésű népdalközlése.

A könyvet néhány dokumentum szövege és Tanács István „Fordulópont” című cikke zárja. Az utóbbi képet ad a rendszerváltásról, közben vissza-visszatekint az 1960-as, 70-es és 80-as évek mórachalmi történéseire.

A kötet borítóját a mai Mórachalom területén született, de korán Miskére költözött Tóth Menyhért festőművész „Parasztok” című képének reprodukciója díszíti.

Bárh János